
ABLAK

Egy arc Jugoszlávia mai lírájából: Radovan Zogović

Fölsejlik talán az alábbi versek olvasóinak, hogy költőjük sok mindent – megpróbáltatást és hitet adót, konokságra gerjesztő ellenzandót és biztos tudást adó tapasztalatot – átélt élete során. Radovan Zogović 1907-ben született Crna Gorában, a Lim felső folyása mentén megbúzó kis faluban, Masniciben. Ma nagy betegen Belgrádban lakik. Fiatalos erővel szóló öregkori lírájának néhány darabját mutatjuk be; korábbi verseiből 1971-ben a Magvetőnél jelent meg válogatás (A szerelcmről, utólag), ami voltaképpen fölfedezése volt Magyarországon az akkor már élete delén túljutott költőnek. A nyelv nagy mestere, a középkori hősi epikus énekmondás kutatója, a múlt századi költősejedelem, Njegos egyik legbitelesebb magyarzója sohasem zárkózott el a saját maga teremtette és mások alakította irodalmi világ bástyái mögé. Volt is baja elég emiatt. A háború előtt, ifjan, az illegalitásban tevékenykedett, a népháborúban – amelynek egyik szervezője volt – fontos posztokat töltött be. Aztán többedmagával irányítója lett hazája irodalmi-kulturális életének egy kurta időre, mígnem – háziörizetbe került, mert jóltehet korántsem helyeselte minden betűjében a Tájékoztató Iroda nevezetes határozatát a jugoszláv kommunista pártról, egyáltalán nem értett egyet a rá adott válasszal. Kiszorult évekre az irodalmi közlés lehetőségéből is; Miroslav Krleza segítette vissza – 1958-ban – a folyóiratok és kiadók látómezéjébe. Verseket – fő tevékenységként – mindig írt; elbeszélő prózába később kezdett. Két vaskos elbeszéléskötetéből néhány novella magyar antológiákban is olvasható, egy kisregényét önálló könyvként jelentette meg a Zrínyi 1983-ban. Líráját oroszul a legkiválóbb szovjet műfordítók tolmácsolták, s számos más nyelven is olvashatók versei.

Cs. K.

Az öregember és a tenger

Csapódj a szirtnek! Míg élsz, hogy igazán élj,
lódulj, csapódj, sziklafalon zúzódj széjjel!
Sötét hasadékból hogyan is születne másként
a hab csodája – a szürke ég alatti szürkességben?

Szédítő sziklaperemre a permet föl hogyan érne,
kései fényességből tajték miképpen fakadna?
S mint lehetne élni másképp, s a lét mivégre,
ha a tengermély szívverése nem dobban ki a partra?

Hogy a megtört hullám, a szirt falán zúzott,
morajlón térül, s tört kagylókat görget? Hát görget!
Hisz egy ifjú olajfának se ronthat sz neki úgy, hogy
kezed a törzsén csipkésre ne törjed!

Ó, szelídek! Lám, az imént még viharos víz bárányt ringat.
De ki másnak, mint a viharnak szólhatsz: im, a borostyán, csiszold simára!
Argonauták gyapjára vágyik minden öböl, sekély vízpad,
minden kis szigetnek Van Dyck-i nyakfodor a vágya!

Csapódj a szirtnek! Hullámok sorával. Rendre szépen.
Mi más terem fodrot, mint csapás, mely egyre lendül, sose tikkad?
S mi mással fogsz föl csöppnyi napfényt, ha fény derül az égen,
mint tarajos habbal – magvaiddnak, koralljaidnak?!

Sirató

I.

A szívélyes ajtószárnyak
mögül immáron senki
nem toppan elém,
örvendezőn nem fogad engem
ujjongó „ó”-val.

Az ajtó mögött egy szoba tárult,
benne asztal: ott már senki sem olvas.
Tudom gyászos-tévedhetetlen: ott már
senki sem olvas. Mert ő
olvasott folyvást, és egymaga többet,
mint együtt az utca.

Meglátogatni őt nem volt már érzésem.
Csak érzem: olvas. Olvasva érzem. Így hozzá érkezem.
Leülünk. Az asztalon
három nyitott könyv hever
arcra bukva, várja, hogy fölvegye,
hogymint velük társalkodni kezdjen.

2.

Olvas. Éjfélre éjjelente, naphosszat
nappal. Imigyen védekezve
– olvasva – a vénség ellen, olvasással
betegség ellen. Vénséges dühvel
védekezve hamisítás, hazugság-lavina,
butítás, homály-teremtés ellen.

Életét védi, elperelhetetlen ifjúságát,
kilenczázötben, iskolai hírnév teljén
hozzá érkezett hívását az orosz
forradalomnak, presznjai barikádnak.
Így védekezik, olvasással, vénséges dühvel
védi mindazt, ami embert
emberré tesz.

Elmondhatta, hozzáóhajtván halkán:

„Nem adtam föl. Ugyanúgy megyek el, ifjúkoromtól ugyanakként. . . ”

Már senki sem olvas. És immár
a szívélyes ajtóban örvendő
karral senki, soha többé
– ó, ó, ó! –
nem fogad engem.

Vándor A sohaviszontlátásra

1.

De régen vártad ezt a békét, e nyugvást
az asztalon! Mi drágán
fizettél érte!

A szoba közepén asztal. Így akartad
mindig, ha kedvedre voltak a társak. Heversz most
a legsimább síkon, abszolút békességben.
E békébe merülsz, de nem merülsz el benne.

A szobában szó folyik. Jó ez,
beszéljenek. Nekik így könnyebb,
s nem háborít téged. Minthogyha gondolatokba
mcrülnél, s ez tart, hogy végképp ne merülj el.

Háborítatlan béke telje. Az egész
érinthatetlen nyughelyen. Többé már senki sem
verhet föl, verhet át, vezethet el téged.

Mi hosszan vártad ezt
az érinthatetlenséget. S mi drágán
fizettél érte!

2.

Ilyen ez a mély s mind mélyebb nyugvás. Süllyedsz
az asztal lapjával együtt, s szinte belesüllyedsz.
Minden tagod mind mélyebb álomban pihen már.

Szemhéjaid pihennek. S pihennek
szemeid alattuk. Pihen most a forró
és gyors légzés után az ajkad, s mell-katlanod mellkasodban.

Pihen a vállad, a nyomott és zúzott,
gerendák nyomán, malomzsákok után,
a partizánpuska évekig húzó vállszíjától
s a hármásával tetézt
cementes-zsákok terhétől megviselten.

Pihen a kéz, a kinyújtott kar. Bütkei
az ízületeknek. Minden ujjad. Minden bütök az ujjadon.

Pihennek a mások kádjától, abroncsától, a bárdtól
meg a villától, az irtókapától. Pihennek
a márványtömbbel megterhelt targoncától.

Lám, a csuklóban legvastagabb e kéz! A tenyérhez
úgy símul az asztal, mintha borogatás volna;
s a zúzások nyoma enyhül.

3.
De régen vártad e pihenést! Ezt az álmot
az asztal lapján. S mi drágán
fizettél érte!

Fekszel. Minden testrészt, tag kinyújtva,
egycsesztve a síkon – pihen mind.
Sebaj, hogy kemény a deszka, sebaj, hogy
túl egycseszt – e pihenés ilyen most,
tömör az álom – tömörebb, mint
a tölgyfadeszka, amelyen kinyújtóztál.

4.
Mit sem számít neked a kemény és tömör
sík lap. Ugyan már! Hozzászoktál
a földön aludni. Megszoktad a diákkori
fogda-kőpadlót, a láger
emeletes priccset. Mit számít ez már!

De régen vártad e pihenést. Most végre
e kemény lapon, kipihenten, még hátad
görbesége is eltűnt.

Mint összeg, ha kettőhöz adsz kettőt, minden oly világos,
egyszerű, mint szimpla számolás, mit irkalapon végzel.
Víz és csontok – gondol-e, érez-e a víz bármit az égvilágon;
szenednek-e Sutjeska szurdokán a csontvetemények?

A számvetés szilárdabb, mint a szikla.
Ám a bú-halomból egy bús kérdés előbukkan mégis:
hogy is lesz? Éjjel, befalazva? Az ajtó felé fordítva!
S az ajtó nyitatlan lesz, végestelen-végig.

Súlyosabb – zokog a gondolat – a sírveremnél a kripta.
Gödörben föld takar, minden kinti lépés tompa.
A kriptában – tér van, s levegő is, ha száraz, ha ritka.
Falazott bejárat. És nincs, aki kibontsa.

Tudom ezt mind: mint kettő meg kettő mindig négy lesz,
mint szimpla számolás egy iskolásfüzetben.
Víz! És mégis, mintha gondolkodna, a víz is érez.
Csontok! És mégis, Sutjeska szurdokán a csupasz csont is szened.

Vándorok a Purgatórium első körében

Mi jö felénk? Minő találkozás vár még ránk?
Vázak? S láthatatlan gyeplő tiltja, fejük hogy emeljék?
Emberek! S mind a földre görnyed, szinte bénán.
S léptükben mindnek térde veri mellét.

Görnyedt lelkek. Púpjukon bűnbánó szőrсуha porlik.
S minden háton kő, mit ítéletnapig hordhat.
Lelkek, akiknek *egy* közeg a lábtól fölvert por s az orrlík.
Fizetség vétkükért? Fizetség. Túl merészek voltak.

S végtére görbedő alázat mind. Ghibellin, festő
meg író, fénylő csillag – merni bátor – két marokkal
veri most mellét. S zengi közben: Hozsánna, ó, teremtó!
Fizetség vétkükért? Fizetség. Túl merészek voltak.

A Legfőbb, végső Birához esdve, most, ím, fizetnek,
megtörten hordják terhüket, míg el nem jő a megszabott nap.
Épp azt teszik, mit életükben el sosem viseltek.
Adózás vétkükért? Adózás. Túl merészek voltak.

Ó, angyalok, kik akaratuk Istenüknek áldozzák azonmód
és elébe járulni sietnek hozsannás szóval, oltalómban.
Én is, bár angyal nem vagyok, lemondhatnék akaratomról.
Adózás vétkemért? Kötelesség. Hisz vakmerő gyakorta voltam.

(A „Dante Színjátékának lapszélére” ciklusból)

151. zsoltár

Urunk, Istenünk! Te jóságos mindenható,
gyöngéknek gyámola, árvák atyja, adósok váltsága,
mindent látó szemedet
fordítsd
városodra,
választottadra, választottaidd lakhelyére.

Gyámolítónk! Te ezt a várost, választott városod
századról századra, sötétségről sötétségre
védelmezted támadóitól. Ezt a várost,
a tiédet, s a miénket, szelek seprőivel,
keleti szelekkel évszázadszámra
söpörted. Söpröd ma is.
Égi fecskendőkkel, zuhanyrózsás
csó-legyezővel századról századra
mostad. Mosod most is.
Gyöngék bizodalma, vakok
napvilága, adósok
váltság! Mindenkor
s mindenben menedékünk!

Seregek Istene-Ura! Milljom-karú
még egy védő kart fölénk! Küldd el
hadaid városod, lángszárnyaik
szelével égessék s oszlássák
a füst és bűz szemfedelét – városod
bűzben fuldokol.

Seregek Ura-Istene! Hadat küldj,
cjtőernyős angyalokat, hogy minden
gyárkéményre, kéménynek csúcsára
kettessel leszálljanak, szárnyuk
légcsavarával hajtsák el a mérges gázt –
oltalmazott városod
bűzben fuldokol.

Büntető-bűnhődő sereged küldd el
istenöpörte, istenmosta városodba: minden
autón csüngjenek fejjel lefelé hátul,
fekete kezükkel fojtsák el a fekete kipufogókat.
Adj választott városodnak, adj neki
éjjeli csöndet legalább, folyóról nyalábolt levegőt,
hadd lélegezzen, hadd aludjon, fuldoklás
és köhögés nélkül aludjon.

Oltalmazónk! Gyöngék gyámola, adósok
váltsága, napvilágunk
minden homályban,
benső fényünk,
örökkön örökké.
Ámen.

CSALA KÁROLY fordításai

Ballada a kút vizéről

Egy irodalom bármilyen körülmények között képes egy nemzet lelkiismerete (is) lenni. Kell is, hogy az legyen. Kis és feltörekvő nemzetek irodalmának lelkiismeretét, közérzetét pedig *különösképpen* befolyásolják – hosszú időre meghatározzák – a legkülönbözőbb belső és külső, első-sorban történelmi, társadalmi események szorításai. Európában a második világháborút követő időszak mindegyütt vajdított olyan nemzedéket, amely „csak” az illető nemzet lelkiismereteként szólalhatott meg; illetve a satupofák lazulása, elernyedést színlelő játéka után, „illett” – egy egészséges(cbb) tudatformálás reményében, érdekében is – a csemények mozgatórugóját is megpiszkálni; a következményekkel számolni; a hagyatékot illet szamba venni. A tiszta vagy rossz lelkiismeret pedig sűrűn volt innen-onnan – ritkábban alulról, gyakrabban felülről – diktált, mintsem a megélt és feldolgozott események függvénye. Közép-Európa kis nemzetéinek művészei, írói számára e tekintetben az „ötvenes évek”-ként emlegetett csordafekély is feladta a leckét. Ittlét(ünk) hogyan-jának és mikéntjének problematikája, ezekben az országokban, egymást követő generációk íróinak sorát foglalkoztatta, foglalkoztatja. A háborús évek széllokéseinek közvetlen közelében született, és a szélárnyékos évek pedagógiájának-ideológiájának harsónáján nevelkedett írók, művészek sehol sem szabadulhattak nehézségek korántsem tisztavirág-életű jelenségek korosztályokat nyomorító nyavalyái-

tól, mint Európának ezen az újra- és újrafoltozott vidékén.

Érdemes hosszan (és sokszor) idézni, amit a már közép-európai klasszikusként emlegethető *Bobumil Hrabal* egy, az *Élet és Irodalom*nak adott interjúban a közelmúltban mondott: „*Irodalmi tudatunk – ami még a monarchiabeli időkbe nyúlik vissza – tovább él. (...) a prágai könyveket Bécsben olvassák, a budapestieket Varsóban vagy Prágában; eljutnak városainkba az irodalmi alkotások. A témák is hasonlóak, s ugyanúgy mikro-környezetbe ágyazottan mutatnak rá mindenütt a valóságra, a közös gondokra. A kultúra és az irodalom, a közös szellemi értékek – ezek azok, amik összekötnek minket minden meglevő feszültség ellenére.*”

Az antológiát, melynek kapcsán e sorokat írom, Budapesten adták ki, a szerzők Pozsonyban vagy annak környékén élnek, és a most magyar fordításban is olvasható munkák eredetije pozsonyi kiadóknál jelent meg a hetvenes években. A gyűjteményben szereplő szerzőket a *Karol Wlachovsky* által jegyzett – és *Kiss Gy. Csaba* fordította – utószó, fiatal íróknak tekintti: közülük a legidősebb (*Milan Zelinka*) 1942-ben, a legfiatalabb (*Josef Puskás*) pedig 1951-ben született. A magyar olvasó – ezúttal – örömmel fedezheti föl, hogy ez a válogatás a Hrabal által mondottakat igazolja és erősíti: életérzéseink hasonlóak, számos vonatkozásában azonos lüktetésűek; ugyanazt a papírsárkányt közös erőből – nem egyszer, sajnos, egymás ellenébe – építettük.

Egy válogatás – bármely nemzet irodalmából történjen is az – csaknem minden esetben a válogatók, a szerkesztők és nem utolsósorban a fordítók érdeklődését, értékrendjét, ízlését stb. tükrözi, és csak nagy ritkán képes az adott nemzet irodalmának tükrévé is minősülni. Éppen ezért szerencsésnek – vagy inkább átgondoltnak – mondható, hogy az Európa Könyvkiadó egyetlen nemzedék reprezentatív munkáira korlátozta érdeklődését.

A szlovák irodalom történetében a hetvenes éveket a mennyiségi ugrás korszakaként tartják számon. Ezekben az években sorra – és számunkra meglepő gyorsasággal – jelennek meg az akkor még valóban fiatal szerzők – elsősorban költők – könyvei, de az antológiában szereplő prózaírókat is ezekben az években avatják első, majd pedig több kötetes írókká. Számukra sok tekintetben a felnőtté válás és az átértékelés időszaka is ez az évtized. A gyűjteményben szereplő novellák jól jelzik azokat a formai törekvéseket, amelyek ezekben az években a szlovák művészeket izgatják; ugyanakkor forrásértékűnek mondhatók a művek abban az értelemben is, hogy ezek az írók néznek először szembe a '45-48 utáni szlovák társadalom változásaival, és ezzel együtt a szlovák – és így közép-európai – ember életérzéseiről is Szlovákiában elsőként adnak pontos, ugyanakkor rendkívül színes, gazdag, egy korosztály érzelmi örökségét is hitelesen megörökítő láttelepet. A hetvenes évek az az időszak, és ebben az antológiában szereplő szerzők azok, akik a szlovák irodalom történetében csaknem először fedezik föl és választják alaptémául a várost, a város emberét; addig ugyanis a szlovák próza-irodalom központi, és szinte egyetlen nagy témája a falu és a háború volt.

Ivan Habaj (született 1943-ban) *Szürke pontok a tájban* című novellája kötődik leginkább a klasszikus

szlovák elbeszélés hagyományaihoz. Hőse egy jogász, aki hosszú évek után először utazik gyermekkorára színhelyére. A vonaton egy helybéli öregemberrel találkozik. A nehezen induló, és a fiatal jogász jóvoltából végig görcsös beszélgetésből kiderül, hogy az öreg ismerte a fiatalember elhalt őseit, szívesen is beszélgetne róluk. Habaj hőseit azonban a réglátott vidék, az idő szétszórtá tanyák fel-felcsillanó világa, és az öreg, az időben megrokkant világ izeit fellebbentő „fecsegése” egyre feszengőbbé, egyre nyomottabbá teszik. El is titkolja utazása célját, elhallgatja, hogy neki is köze van ehhez a – Habajnál egyébként mindig csallóközi – világhoz. Menekülni, szabadulni szeretne; a benne élő emlékek megcsalták, ami itt rá vár(na) idegen, akárcsak ez a vele szemben uzsonnázó öregember. A kis állomás pénztáránál nyomban megváltja a menetjegyt – visszafelé.

Az új és váratlan helyzet miatt hasonló módon feszengő, zaklatott (magán?)életet él *Dusan Mitana* (1946) *Karácsonyi titok* című hangulatos, de családi tragédiát sejtető novellájának hőse is.

Nyugtalan, helyüket nem találó emberekkel meglehetősen sűrűn találkozunk a többi novellában is. A különböző generációk szembesítése – olykor szembeállítás – mint ugyancsak *Dusan Mitana Ördögtrilla* című írásában – gyakran foglalkoztatja az antológiai szerzőit. Mondhatnánk ugyanakkor, hogy az elbeszélések mintegy kétharmada egy-egy családregény bevezető fejezete is lehetne. *Ol'ga Feldeková* (1943) *Költőzködés helyben* című elbeszélése például egy átlagos, mai kisvárosi családban született kislány, Nórika Zimaiová családfájának történetét mondja el rendkívül érzéketlenül, a kisgyermek szemével csodálkozva rá az időnként meglehetősen furcsán formálódó eseményekre. Az író nő egészséges humorral rajzolja meg a nagyváros vonzásában ágas-

kodó, szellemileg is tollasodó, félig-meddig már értelmiséginek számító hétköznapi emberek életmódját. Ma már hagyományosnak mondható módon változtatva az idősíkokat, hiteles és mélységesen emberi képét adja mind a kis-(család), mind pedig a nagyközösségek (város) életmódjának. Feldekodva elbeszélése egyben az antológia egyik legszebb, legizesebb írása is.

Ahogy maguk a szerzők egy átmeneti korszak és a kiszámíthatatlan változások szellemi örökösei, éppúgy hőseik többsége is az átmeneti, egyensúlyukból kibillent(ett) helyzetek áldozatai, többé-kevésbé labilis életformák hordozói. Lássuk például Jozef Puskás (1951) *Az igazmondó hal* című novelláját: Martin Sopko hivatalnok egy vállalat statisztikai és számítástechnikai osztályán. Nehéz hetek vannak mögötte, álmai nyomasztóak. Idő előtt teljesíti a tervet, megkapja jutalmát – ami nyomban erőskező felesége pénztárcájába vándorol – és barátja javaslatára – nem is igen kellett unszolni: „szívesen fogadta el mások javaslatait” – szabadságának ideje alatt horgászni megy. Ugyan napokig nem jár szerencsével, mégis hihetetlen változásokan megy keresztül: felfrissül, korábbi élete is új értelmet kap. Elhatalmasodott rajta a vadra leső ember kellemes, várakozásteljes feszültsége. S ez, úgy tűnik, elég ahhoz, hogy kiegyensúlyozottságát visszanyerje. Egyszer még a szerencse is hozzásegődik ... – egy rövid időre. A zsákmányul ejtett kapitális domolykó a szákból elmenekül. Otthon előadja történetét a feleségének – akinek „úrhatnáságába Sopko szerelmes volt” –, de megjelenik a horgász barát és mindent letagad; Sopko hazugságban marad. A korábban szelíd, báránytermészetű, csupaalázat hivatalnok önérzetében érzi sértve magát; indulatba jön, olyanmódon, hogy életében először föllázad: faképnél hagyja családját, gyer-

mekeit. Rájön, hogy „... házassága is hazugságra épült, minden emberi kapcsolatot hazugság...” Bezuhan egy kocsmába és életében először a sárgaföldig leissza magát. Felesége két hatalmas tenyereze téríti magához. Ekkor már úgy gondolja: „Igen, engedelmességek fog. (...) A parancsot teljesíteni kell. fölösleges kérdezősködni, hogy van-e értelme. Engedelmességek fog mások parancsának, teljesíteni fogja az idegen utasításokat. Itthon, munkahelyén, mindenütt.”

Csak hogy a Sopko betörésére szánt lecke hatása is egyetlen pillanatig tart: amikor megtudja, hogy az ember-telen munkával szerzett prémiumból felesége akváriumot vásárolt a gyermekeinek, elborult az agya: „Földböz vágta az akváriumot. Ezer darabra tört. És feltörtözhatatlanul ezernyi szilánkra basadt szét Sopko agya is.”

A regényíróként Magyarországon is ismert – *Beismerő vallomás* című kisregénye 1982-ben jelent meg magyarul – Jozef Puskást, a mai ember civilizációs ártalmak által próbára tett belső világa érdekli. Hőseit csaknem minden esetben külső tényezők irányítják, lökik ide-oda, cselekedeteiknek belső indítékai alig-alig vannak, s ha mégis, akkor az a megzavarodott elme vak lázadása, melynek rendre áldozatául is esnek ezek az emberek. Puskás, akárcsak nemzedéktársai, nem moralizál; látelceteit a cselekmény áttekinthető, szellős anyagából kell kihámozni. Éppen ezért pontos Karol Wlachovsky megállapítása, amikor azt mondja: „A fiatal szlovák próza nem oktat, nem ítélkezik, nem moralizál. Az etikus gondolat a cselekmény szövetébe van rejtve.” Ez vonatkozik Julius Balcóra is (1948), akinek viszont *A begedü* című cigánymuzsikus-történetben túlságosan sok a romantikus elem. Ennek az elbeszélésnek inkább a nyelvezete érdemel figyelmet. (Mint az írások többségét, ezt is *Körtvélyessy Klára* fordította). Milan Zelinka (1942) novellájának

groteszk helyzete kínálja az ironikus hangűtést (mely egyébként furcsamód az egész válogatásból hiányzik, akár csak az önironikus szemlélet, s e hiányzó elemek ennek az irodalomnak a túlságosan is komolyan vett kamaszkoráról árulkodnak), ám az egyébként „bombajó” ötlet melodramatikus megoldás felé sodorja a szerzőt.

A válogatás egyetlen olyan novellát közöl, amelyről elmondható, hogy szerzőjétől nem idegen a kísérletező szellem sem. *Karol Horák* (1943) a nyelvet, mint a kifejezés – csak egyik lehetséges – eszközét választja kísérlete tárgyául. Az új nyelv egyben felkínált menekülés is hőse számára. *Nyelvtanfolyam* című – időnként eszszéisztikus elemekkel is operáló – írásának narrátora hiába „teremt” új nyelvet magának, az új nyelv semmit sem változtat a már megtörténteken: nem biztosít menedéket, felejteni, múltjából kitörölni azzal semmit sem lehet: felelős barátja haláláért.

És az előbbi gondolattal eljutotunk az antológia címadó, és egyben legmeggrázóbb, legszimbolikusabb jelentésű írásához. *Stanislaw Rakus* (1940) *Ballada a kút vizéről* című elbeszélésébe a balladák valamennyi drámai elemét mesterien építette be. Az elkerülhetetlen tragédia valódi okainak felfedését mértékkel késlelteti; szaggatott nyelvezetével, az ismétetésekkel sikerül az emberi drámák mélységeinek fokozatait érzékeltetnie. Árnyalt és a végkifejletet fokozatosan előrevetítő környezet- és jellemrajzváza mélylélektani feszültségekkel telítettek. Hőseinek belső gyötremeit erős, rideg, de érzékeny és sodró költői képekkel rajzolja az olvasó elé. Hőseinek lassú és szörnyű pusztulása nemcsak saját életének megfeneklése, hanem egy egész közösség életét átszövő, behálózó – szimbolikus jelentéstartalmakat hordozó tragédia: a kisebb testi hibával született Justin – Jozef Gomboj kisebbik fia –,

aki nyomorultságát lelki teherként viseli, felindultságában megöli Blazejt, a bátyját. Tettét azonban apja vállalja magára. Gombojt el is ítélik, hosszú időre a börtönbe kerül. Justint ezentúl nemcsak testi fogyatékosága, hanem levezetetlen és feloldatlan maradt büntudata is sorvasztja. Bele is pusztul. Ekkor derül ki az igazság, és szabadul a börtönből – szintén nem kis büntudattal – az apa, aki sejti már: hűnének magára vállalásával megölte kisebbik gyermekét is.

Gomboj álmát rémlátomások kísérik, és az új szomszéd megérkezésének napján „megvilágosodása” van: beleőrül a várakozásba, bele addigi nyomorult életébe, és hiába tapad a szomszéd kapujára – „Én vagyok a szomszédja, uram” – elborult elméjével már sohasem foghatja fel, hogy a szomszéd kutyáinak agyartai szétmárcangolták a kezét, őt pedig elviszik: falujába, viskójába vissza sohasem térhet; kutyáját lelövik, házat széthurcolja az idő, éppúgy mint saját kezűleg faragott muzsikusbábuit a gyerekek.

Jozef Gomboj faragott bábuit az idő hordja szét a világban. Azok, akik ezeket a faragványokat a kezükbe veszik, a bábuk készítőjéről soha semmit sem tudhatnak meg; *L'ubos Jurik* (1947) temetőre viszont mindent tud azokról, akikre – az utolsó temetés után – rázárja a temetőkaput. A temetőr csak a temetőt ismeri: „Azt nem tudom hogyan élnek az emberek a falon túl.” A halandó temet, és minden halandó örökodik halottai emléke fölött. „A temető tele eseménynyel. Én gyűjtöttem ezeket az eseményeket, összeszedtem őket, mint lehullott leveleket és a föld alá rejtettem. (...) ... én magam meg az esti körút a temetőben, ez minden, ami történeteinkből megmaradt.” – mondogatja *L'ubos Jurik* hőse számos, az antológiában helyet kapott novellahős helyett is. Mert bár egyetlen igazán történelmi vonatkozású írással sem

találkozik az olvasó ebben a gyűjteményben, a közelmúlt történelmének eseményei ott bujkálnak a történetek, a cselekmények, a figurák magánéletében és a sorok között. Így van ez még *Dusan Dusek* (1946) két itt közölt írásában is, melyek közül különösen a másodiknak néhány részlete – *Egy kis földrajz* a novella címe – modern versnek is tekinthető.

A gyűjtemény tizenhat írását né-

gyen fordították; nem csak az illendőség kívánja úgy, hogy nevüket felsoroljuk, hanem mert vállalkozásuk – és a hasonló, eléggé sohasem értékelhető vállalkozások – nélkül aligha lehetne elmondható az, amit ismertetőnk elején Hrabaltól idéztünk. A fordítások tehát: *Bába Iván*, *Körtvélyessy Klára*, *Mányokiné Kovács Anna* és *Tőzsér Árpád* munkái. (Európa)

KÖRÖSSI P. JÓZSEF

